

Škola má být připravená na jakékoliv dítě

Mgr. Iveta Pasáková působí od roku 2016 jako ředitelka Step by Step ČR, předtím pracovala v organizaci jako programová vedoucí a projektová manažerka. V předchozích letech byla redaktorkou pedagogické literatury a učebnic, učila na střední škole základy společenských věd a speciální pedagogiku, nějaký čas působila v poradně pro kariérní poradenství žáků. Vystudovala obor pedagogika a ošetrovatelství na FF UK.

? O jakou změnu ve vzdělávání svou činností jako Step by Step ČR usilujete?

Vždycky říkám, že jsme ideová organizace, protože se snažíme pracovat s hodnotami. Přestože máme velmi konkrétní nástroj, jak hodnoty uplatňovat, jde nám hlavně o změnu vnímání prostředí, ve kterém děti vyrůstají a ve kterém se vzdělávají. Rádi bychom měnili zažitou představu o tom, co má škola dělat, jak a co učit. V zásadě nám jde o míru svobody. Jde o to, jak dostat do škol větší míru svobodného rozhodování na straně dítěte a na straně učitele možnost zvolit si správnou cestu, která jemu vyhovuje nejvíce. To je z našeho pohledu úplně zásadní. Podporujeme děti ve využívání jejich vlastního potenciálu a hlavně to, aby se učily na základě vnitřní motivace, aby pro ně učení bylo atraktivní, aby chtěly věcem přijít na kloub. Pak jsou daleko víc aktivní a kreativní a svůj pobyt ve škole považují za smysluplný. Další věc, o které ve školách hodně mluvíme, je spolupráce. Jde o spolupráci na různých úrovních. Náš program je od začátku postavený na spolupráci s rodinami dětí a žáků. Samotná výuka a program se zakládají na spolupráci dětí v týmech, na kooperaci ve skupinkách. A v poslední době se hodně věnujeme spolupráci a vzájemné podpoře mezi učiteli.

Nepovažujeme se za alternativu, ale za něco, co bychom chtěli, aby bylo považováno za úplně normální. Ideální by bylo dříve či později zmizet, nebýt potřeba. Chceme, aby se tak, jak se učí ve školách Začít spolu, učilo všude, aby to bylo považováno za běžné.

? Nakolik se liší program Step by Step u nás a v zahraničí? A jak tento program vznikl?

Program Začít spolu (v zahraničí pod názvem Step by Step), se realizuje ve zhruba 30 zemích světa. Standardy, principy práce s rodinami a dětmi, respektující přístup, otevřená komunikace, aktivní zapojení dětí, svobodná volba, to jsou

věci, které jsou stejné ve všech zemích. Odlišnosti ale mezi zeměmi najdeme značné.

U nás se cesta vyvinula tak, že máme síť spolupracujících škol. Například na Slovensku žádná taková síť škol Step by Step neexistuje. Pracují s jednotlivými školními týmy a snaží se zavádět principy, o kterých jsem mluvila, ale síť neudrží. V Chorvatsku je zase situace úplně jiná, zde se podařilo před 20 lety dostat standardy Step by Step do národního kurikula. Program Step by Step se ale aplikuje například i v Indii, tam zase převládá akcent na inkluzivitu a podporu dětí ze sociálně slabých rodin a na rovný přístup ke vzdělávání.

Program Step by Step vznikl po pádu železné opony, kdy se zde objevil Georges Soros se svou Open Society Fund, jeho zájmem bylo podporovat myšlenku demokratizace a humanizace školství v zemích bývalého východního bloku. Fond chtěl vytvořit program, který by podporoval doposud zanedbávané prvky, například inkluzivní pojetí a rovný přístup ke vzdělávání. Na jeho vzniku se podílelo Středisko dětského rozvoje Georgetownské univerzity a nezisková organizace Children's Resources International, Washington, D. C. V oblasti spolupráce s rodinou program vychází z amerického federálního programu pro podporu sociálně znevýhodněných dětí Head Start.

Program Začít spolu v sobě využívá nosných prvků humanistické pedagogiky. Jsou zde prvky z Montessori pedagogiky, Daltonské školy, Jenského plánu, ale i z Komenského. Je to směs pedagogického konstruktivismu a pedagogiky orientované na dítě, která byla adaptována na potřeby škol postižených reálným socialismem. Podstatná věc na našem přístupu je, že mluvíme o organizaci výuky, didaktice a o přístupu a hodnotách, ale nepřinášíme vlastní vzdělávací obsah, jako to má např. Montessori nebo waldorfská škola. Vycházíme z rámcových vzdělávacích programů, proto vytváříme program, který je nízkoprahový a určený jakékoliv škole, která se pro něj rozhodne.

? Jaké nároky váš přístup klade na učitele? A jak je náročné k němu dospět?

Dospět k cíli je v tomto případě dlouhodobá záležitost. V ČR působíme už 25 let a stále máme co měnit. Práce na změně uvažování je opravdu náročná a dlouhodobá. To, čeho chceme docílit u učitelů, je úplně totožné s tím, čeho chceme docílit u dětí. Pokud chceme učit děti, aby uměly přijímat změnu a aktivně se s ní popasovaly, tak stejně chceme, aby se učitelé vyrovnávali s novými výzvami, napadá mě třeba využívání digitálních technologií ve výuce. Stejně tak učíme děti přistupovat k věcem kreativně, hledat nové možnosti, využívat představivost a více možností, které nám dnešní svět nabízí. Další věcí je, že učíme děti, jak rozpoznávat problémy a jak je řešit, ale zároveň zjišťujeme, že tuto dovednost mnohdy postrádají i učitelé. Další princip, se kterým pracujeme, je nebát se udělat chybu a reflektovat ji, otevřeně o ní mluvit. Chyba je úplně běžná věc, je to příležitost věci diskutovat a poradit se s kolegy. Obecně je otevřenost v českých školách problém. Tak jak já to pozoruji, přijde mi, že učitelská profese v Čechách je jedno z nejizolovanějších povolání, protože učitel je ve své třídě sám, aby na něj nebylo vidět. To pak vede k obavám, předsudkům a uzavřenosti. Jak jsem už říkala na začátku, program Začít spolu staví na spolupráci, která českým pedagogům chybí, a přitom by jim mohla hodně pomoci. Zjišťujeme, že tudy vede cesta pro další profesní rozvoj pedagogů, umět svoji práci sledovat a reflektovat. Myslím, že být dobrým učitelem je strašně náročné a že pedagogický talent je něco podobného jako talent hudební, že jím nejsou obdarováni všichni učitelé, ale každopádně vím, že všichni máme možnost na sobě pracovat a rozvíjet se.

? Jakou škálu dovedností tedy učitelé potřebují?

My se řídíme dokumentem *Kompetentní učitel 21. století*. Jsou to standardy pedagogické práce, které vznikly v naší mateřské organizaci International Step by Step Association, ale my jsme je adaptovali na české prostředí a potřeby českých škol a používáme je mimo jiné při reflektování učitelské práce. Tyto standardy rozdělují pedagogickou práci do sedmi oblastí: **komunikační dovednosti**, schopnost uplatňovat **inkluzivní a demokratické principy**, to znamená respekt k jinakosti a schopnosti pracovat s každým dítětem, dále **vzdělávací a výchovné strategie**, tam se například mluví o aktivních metodách učení, problémovém učení, využívání neformálního vzdělávání a učení prožitkem. **Plánování a hodnocení** se věnuje formativnímu hodnocení, plánování v integrovaných tematických celcích, projektech apod. Další oblast je **spolupráce s rodinou a komunitou**, kdy nám jde o skutečnou participaci rodičů ve výuce, o spolupráci a budování školy jako komunitního místa. Na čem program Začít spolu hodně staví, je připravené **učební prostředí** – tím se nemyslí jen materiální vybavenost, ale

především vytváření příležitosti pro kreativní a aktivní zapojení dětí, možnost volby, podpora kooperace a také klima, sociální vztahy a způsob komunikace. Poslední oblastí je **profesní rozvoj učitele**. Vyučující, které program oslovil, počítají většinou s tím, že i pro ně je učení je celoživotní záležitostí.

? Jak v tom spolupracujete se školami?

Naší vlajkovou lodí je vzdělávací program Začít spolu. Je to ucelený didaktický systém, se kterým se mohou učitelé seznámit například formou kurzu připraveného na zakázku a poptávku konkrétní školy, kdy zohledníme jejich potřeby, časové možnosti a podmínky, které mají v dané škole, například kolik chtějí zapojit učitelů apod. Není to jediná věc, kterou děláme. Zaměřujeme se také na téma kolegiální spolupráce, příležitost nám poskytla výzva „Budování kapacit“ v rámci OP VVV, kde se nabízela možnost vytvářet regionální centra, která by poskytla platformu pro spolupráci učitelů. A my jsme toho využili, protože nám přišlo, že je to přesně to, co učitelé potřebují. Jsme totiž přesvědčeni, že si nejlépe pomůžou sami mezi sebou. Otázka, jak podpořit mezi učiteli spolupráci, nás vedla k poznání, že bez podpory vedení školy na to nebudeme stačit. Původně jsme si mysleli, že nasadíme „trojského koně“, takového nositele myšlenky, že si budou učitelé vzájemně pomáhat, ale zjistili jsme, že na to nemají podmínky. Potřebují zajistit prostor a čas, aby bylo dostatek suplujících učitelů ve škole, nebo úpravy v rozvrhu, aby měli prostor na párovou výuku, společné plánování, na týmové učení a podobně. To jsou všechno věci, které už potřebují záštitu a podporu ředitele.

Čemu se věnujeme rádi a myslíme si, že to má obrovský motivační efekt, jsou návštěvy ve třídách s inspirativní praxí, ty organizujeme jak ve školách českých, tak zahraničních. Pořádáme už docela dlouho zahraniční stáže, jezdíme většinou na týden, pak je přínos obrovský. Snažíme se učitele nabádat, aby si z toho, co na nich pozorují, vybrali věci, které jsou pro ně prioritní a nejdůležitější, a ty pak zkusili přenášet do své praxe. Nejde nám o to, ukázat dokonalost, kvalitní praxi, ale spíše vše dobře reflektovat a vztáhnout ji k sobě – co ze stáže dokážu použít a co si odnáším pro sebe. Podobně organizujeme akce *Den ve třídě Začít spolu*, ukázky toho, jak v reálu program vypadá. Učitele nevozíme do dokonalých tříd k dokonalým učitelům a dáváme si pozor na to, abychom to, co vidí, s nimi opravdu dobře vyhodnocovali. Všichni jsme lidé, věci, které pozorují, jsou pro ně nějakým posunem, ať už ve významu, že „tohle rozhodne chci“, nebo „tohle rozhodně nechci“.

Také je pro nás podstatné, že se propojujeme s dalšími organizacemi, které podobně smýšlejí. Snažíme se nějakým způsobem infiltrovat vysoké školy, jsme členy SKAV, spolupracujeme s Elixírem do škol, s TEREZOU, s H-mat,

Člověkem v tísní, to jsou všechno organizace, které jsou nám ideově blízké. A myslíme si, že když budeme spolupracovat, tak jsme silnější v prosazování změn, o které nám jde.

? Jak velká je komunita Začít spolu?

Vzhledem k tomu, že působíme už 25 let, učitelů, kteří prošli naším vzděláváním, je přes 10 000.

Od roku 2014, od kdy si vedeme přesnější statistiky, je to přes 3 500 učitelů. Ale to, že učitel projde naším vzděláváním, neznamená, že realizuje program Začít spolu. K tomu je potřeba mnoho dalších důležitých podmínek. Pokud mluvíme o školách, které se k programu hlásí, tak je jich zhruba 200. Více je škol mateřských, zhruba 120, zbytek jsou základní školy. O číslech mluvíme vždy jako o přibližných, protože se mění. Nositelem programu bývá na škole třeba jeden učitel a ten se samozřejmě pohybuje na trhu práce, a když opouští školu, tak si svoje zkušenosti a dovednosti odnáší na jiné pracoviště. To pro nás není dobrá situace, protože když učitel ve škole funguje sám, často dlouho nevydrží se silami a od programu později upustí, i když by ho třeba chtěl realizovat, ale nemá pro práci podmínky. Každý rok ale máme na letních školách téměř 200 učitelů, takže se zdá, že zájem o program Začít spolu narůstá.

? Jaký dopad by měl váš přístup mít na úrovni žáků?

To je samozřejmě otázka, kterou se zabýváme, i když naší cílovou skupinou jsou primárně učitelé. Dopad na úrovni dětí je pro nás signifikantní. Snažíme se iniciovat pedagogický výzkum, který by ověřil, že náš přístup přináší změny. Vycházíme také z toho, co už to bylo nějakým způsobem ověřeno. Máme k dispozici výzkum doc. Havlínové, který jednoznačně potvrdil, že Začít spolu je pro děti přínosem nejen v oblasti sociálních dovedností a kompetencí, ale také v oblasti kreativity a intelektových schopností. Tento výzkum je starší a věnoval se jen dětem z mateřských škol. Máme ale i novější důkazy, které vznikly na Univerzitě v Hradci Králové. PhDr. Komárek zkoumal děti na druhém stupni, které prošly na prvním stupni programem Začít spolu. Porovnával je s dětmi ve skupině, které se neučily v tomto programu. Srovnával jejich vztah k učení, jejich angažovanost v učení a ukázalo se, že děti, které prošly programem Začít spolu, sice nedosahují výrazně lepších vzdělávacích výsledků, ale jednoznačně bylo potvrzeno, že mají výrazně větší důvěru a pozitivní vztah k učitelům. Přitom je dlouhodobě prokázáno, že vztah k učiteli a předmětu ovlivňuje u dětí vzdělávací výsledky. To je něco, na čem chceme stavět dál.

Dalším způsobem, jak sbíráme důkazy, že naše práce má dopad na děti, je i to, o čem jsem mluvila před chvílí.

Důkazy o tom, že se děti skutečně učí a že se učí každé dítě, které máme ve třídě, získáváme právě prostřednictvím kolegiální podpory. Hodně pracujeme na tom, aby učitelé spolu uměli nasdílet svoje zkušenosti a uměli je bezpečně a správně reflektovat. Učíme je, jak si poskytovat zpětnou vazbu nebo jak správně pozorovat. Cesta tedy nevede přes nás, ale přes vzájemnou pomoc mezi učiteli a přes jejich schopnost dávat si kvalitní reflexi.

U dětí se snažíme podporovat schopnost spolupráce, umění diskutovat, umění vyměňovat si názory a zároveň si svůj názor vyargumentovat a najít pro něj důkazy a pak ho také třeba odprezentovat. Dále se zaměřujeme na schopnost umět rozpoznat problém a pak hledat řešení. Důležité je, že děti ze škol Začít spolu umějí ohodnotit sebe sama, vědí, co jim šlo nebo kde mají rezervy, umějí doporučit spolužákům postup, umějí se dobře rozhodovat, jsou víc kreativní a hledají větší množství řešení. Získávají spoustu dovedností, které jsou potřebné pro současný svět. Učitelé Začít spolu modelují pro děti chování ve vztahu k rodičům nebo mezi sebou. To, jak používám telefon, jaký mám vztah k dodržování pravidel, zda naslouchám s respektem, jakým způsobem spolupracuji s kolegy, to jsou přesně modelace životních situací, které pak v životě budou děti řešit. Proto jsem na začátku mluvila o tom, že Začít spolu je hodnotová a postojoivá záležitost. Pořád ve společnosti přetrvává názor, že toto je nadstandard, ale to není v pořádku.

? Co pro vás znamená myšlenka úspěchu pro každého žáka?

Myslíme si, že to, co nabízíme v programu Začít spolu, je jedna cesta, které mohou k této vizi vést. Velmi nám konvenuje, líbí se nám, a proto se k ní hlásíme. Možná bychom ji trochu poupravili, protože je tam uvedeno „pro každého žáka“ a my přidáváme „pro každé dítě“, protože náš program je určen i dětem v mateřských školách. Úspěch dítěte v mateřské škole je něco zásadního pro jeho celoživotní spokojenost a sebepojetí, s tím musí souhlasit úplně každý. Vizi vnímáme i v kontextu nejmladších dětí. Náš program je inkluzivní, nechceme dělat rozdíly mezi školami, nejsme elitářský klub jenom pro někoho, snažíme se pracovat jak s malými vesnickými školami, tak velkými městskými školami. Snažíme se měnit prostředí školy jako celku, ale také uvnitř třídy, aby působila jako tým. To jsou věci, které se odrážejí právě ve vizi Úspěchu pro každého žáka.

? Jaké důležité změny jsou potřeba v systému vzdělávání, aby se tato vize naplňovala?

V čem my jako Step by Step vnímáme největší problémy, jsou jednoznačně podmínky pro práci učitelů, a tím nemyslím materiální podmínky ani množství pomůcek. Ve srovnání

ROZHOVOR

se zahraničními školami jsou naše školy přesycené pomůckami, učebnicemi, sešity atd. V zahraničí školy mnohdy působí velmi obyčejně – myslím tím podmínkami pro práci, například menším počtem dětí ve třídách. To by u nás nasmírně pomohlo, a přitom jde o opatření relativně jednoduchá. To, co je daleko složitější, je umět se rozhodnout, co se děti mají učit. Naše kurikulum neustále nabobtnává a zapomíná se na to, co je důležité. Potřebovali bychom mít sebevědomí a společenskou shodu na tom, co je pro naše děti důležité a co ve školách můžeme opustit, protože si na děti přijdou v průběhu života samy nebo na to využijí jiné zdroje, a ne školu.

Další problém je prostupnost systému. Když učitelé chtějí program Začít školu přijmout, časem přijdou takové dotazy jako: „A co přijímací zkoušky? Budou děti připravené na přijímačky na osmiletá gymnázia? Budou schopné udělat přijímací zkoušky po deváté třídě?“ Zkoušení jde níž a níž, už kolikrát i zápis do první třídy má formu určité přijímací zkoušky – a to je pro nás úplně nepřijatelné, protože škola má být připravená na jakékoliv dítě. Chybí nám ve školách podmínky pro týmovou práci, pro spolupráci s asistenty, speciálními pedagogy, vychovatelkami v družinách, pro možnost párového učení, znát víc dětí než jen svou třídu, nezavírat se do svých tříd. S tím souvisí, jak vypadají české školy. Prostředí škol působí velmi uzavřeně a rigidně, je to prostředí, které nevybízí ke spolupráci. V zahraničí jsme viděli prosklené stěny a dveře, otevřené dveře, mobilní stěny, kdy bylo možné rozdělit třídy a pak je zase spojit, učit se na chodbách nebo v zahradě. Bývá to daleko pružnější, otevřenější,

svobodnější prostředí. Také je potřeba dát větší prostor ve vzdělávání neformálním institucím. A o neštěstí 45minutových vyučovacích jednotek ani nemluvě. Je to příliš dlouhý čas na to, aby se kdokoli po celou dobu soustředil, a příliš krátký čas na složitější projekt, na učení v souvislostech, na tvoření o ověřování hypotéz, na kritické myšlení, vyhodnocování informací a takové věci v 45 minutách není čas.

Odkazy:

- www.zacitspolu.eu
- standardy: <https://zacitspolu.eu/images/files/kompletniucitel.pdf>
- www.issa.nl

Doporučená literatura:

- BABANOVÁ, A. *12 ověřených metod pro kolegiální spolupráci*. Praha: Step by Step ČR a Gender Studies, o. p. s., 2019.
- GARDOSHOVÁ, J., DUJKOVÁ L. *Vzdělávací program Začít spolu. Metodický průvodce pro předškolní vzdělávání*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-815-5.
- *Kompetentní učitel 21. století: Mezinárodní profesní rámec kvality ISSA*. Praha: Step by Step ČR, o. p. s., 2011.
- KREJČOVÁ, V., KARGEROVÁ, J. *Vzdělávací program Začít spolu. Metodický průvodce pro I. stupeň základní školy*. Praha, Portál: 2003. ISBN 80-7178-695-0.
- POCHE KARGEROVÁ, J. a kol. *Spolupráce s rodinou a školou v programu Začít spolu*. Praha: Pasparta, 2019, ISBN 978-80-88290-27-8.

Rozhovor vedla Silvie Pýchová, výkonná ředitelka SKAV a koordinátorka iniciativy Úspěch pro každého žáka.